KLASSIK VA ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLARNING INTEGRATSIYASI

Amanbayeva Oydin Urazali qizi
Navoiy davlat universiteti tayanch doktoranti
shohruhbaxodirov61@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada klassik va zamonaviy pedagogik yondashuvlar o‘rtasidagi uzviylik va ularning integratsiyalashuvi zarurligi ilmiy-nazariy asosda tahlil etiladi. Pedagogik fikr taraqqiyotida klassik maktab vakillari — Russo, Pestalozzi, Ushinskiy, Makarenko, Dewey va Vygotskiyning qarashlari, zamonaviy yondashuvlar bilan qarama-qarshi emas, balki bir-birini to‘ldiruvchi, uyg‘unlashuvchi g‘oyalar ekani asoslab beriladi. Shuningdek, XXI asr talabi bo‘lgan kompetensiyaviy va konstruktivistik yondashuvlar asosida klassik tamoyillarni metodik jihatdan joriy etishning nazariy imkoniyatlari yoritiladi.*

Аннотация. *В статье рассматривается необходимость интеграции классических и современных педагогических подходов. Проанализированы взгляды таких классиков, как Руссо, Песталоцци, Ушинский, Макаренко, Дьюи и Выготский, и показано, что они не противоречат современным методам, а могут быть органично объединены. Особое внимание уделяется возможностям применения классических идей в рамках компетентностного и конструктивистского подходов.*

Abstract. *This article examines the integration of classical and modern pedagogical approaches. The pedagogical ideas of classical theorists such as Rousseau, Pestalozzi, Ushinsky, Makarenko, Dewey, and Vygotsky are analyzed in light of modern educational needs. It is argued that these classical foundations do not contradict but complement modern approaches like constructivism and the competency-based model. The theoretical possibilities of implementing classical principles within contemporary methods are also explored.*

Kirish

Zamonaviy ta’lim tizimida pedagogik yondashuvlarning boyligi va xilma-xilligi uni yanada moslashuvchan va interaktiv qilmoqda. Shu bilan birga, pedagogika tarixidagi klassik qarashlar, ayniqsa, tarbiya, shaxs kamoloti, faoliyatga yo‘naltirilgan o‘qitish kabi g‘oyalar bugungi kun ta’lim strategiyalari uchun ham muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Maqolaning maqsadi — klassik pedagogik yondashuvlarni zamonaviy ta’lim paradigmalari bilan integratsiyalashning nazariy imkoniyatlarini ko‘rsatishdir.

Klassik pedagogik yondashuvlar

Ta’lim tarixida shakllangan klassik pedagogik yondashuvlarda asosiy e’tibor shaxsni har tomonlama kamolga yetkazish g‘oyasiga qaratilgan. Har bir muallif o‘z zamonasi va ijtimoiy sharoitidan kelib chiqib, inson tarbiyasiga turlicha yondashgan, ammo ularning umumiy maqsadi — barkamol insonni tarbiyalash bo‘lgan.

Masalan, fransuz faylasufi Jan Jak Russo bolani erkin va tabiiy muhitda tarbiyalash zarurligini ilgari surgan. U bolaga ortiqcha qoidalar yuklamasdan, uning o‘z ichki tabiati asosida rivojlanishini qo‘llab-quvvatlagan. Shveysariyalik pedagog I. G. Pestalozzi esa tarbiyani mehr, muhabbat va insonparvarlikka asoslash lozimligini ta’kidlagan. U bolaning ong, qalb va qo‘l — ya’ni aql, his-tuyg‘u va amaliyot uyg‘unligini asosiy pedagogik tamoyil deb bilgan.

Rus pedagogikasining asoschilaridan biri bo‘lgan K. D. Ushinskiy ta’limning milliylik asosiga tayanishi kerakligini uqtirgan. U har bir xalq o‘z tarbiyaviy tizimini tarixiy an’analari va madaniy qadriyatlari asosida shakllantirishi zarurligini ta’kidlagan. Shuning uchun ham u “xalq pedagogikasi” atamasini amaliyotga kiritgan. Sovet pedagogi A. S. Makarenko jamoaviy mehnat va intizom orqali shaxsni kamolga yetkazish g‘oyasini ilgari surgan. U yosh avlodni tarbiyalashda faqat nazariy bilim emas, balki ijtimoiy faoliyat, mas’uliyat va jamoaga sadoqat kabi jihatlarga urg‘u bergan.

Amerikalik ta’lim islohotchisi J. Dewey esa ta’limni hayotga yaqinlashtirish, uni real tajribaga asoslash tarafdori bo‘lgan. U “o‘rganish — bu qilish orqali o‘rganishdir” degan g‘oyani ilgari surgan. Dewey fikricha, maktab jamiyatdagi muammolarni hal qilishga o‘rgatadigan muhit bo‘lishi kerak.

Shuningdek, sovet psixologi L. S. Vygotskiy o‘zining “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasi orqali bola mustaqil bajara olmaydigan, ammo ko‘mak orqali uddalaydigan faoliyatni o‘rganish uchun eng qulay soha deb hisoblagan. U ta’limda til va ijtimoiy muhitning ahamiyatini chuqur tahlil qilgan va ular orqali bolaning aqliy rivoji shakllanishini isbotlagan.

Umuman olganda, klassik pedagoglar tomonidan ilgari surilgan g‘oyalar turli davrlarda paydo bo‘lgan bo‘lsa-da, ularning har biri ta’limning insonparvarlik mohiyatiga urg‘u bergan. Ular o‘z qarashlari bilan zamonaviy pedagogik yondashuvlarning shakllanishiga ham mustahkam zamin yaratgan.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar

Bugungi kunda pedagogika fanida shaxsni rivojlantirishga yo‘naltirilgan yondashuvlar ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. An’anaviy bilim berishga asoslangan modeldan farqli o‘laroq, zamonaviy ta’limda o‘quvchining o‘zini namoyon qilishi, faol ishtirok etishi va o‘z-o‘zini anglash jarayonlari markaziy o‘ringa chiqmoqda. Bu holat bir qator zamonaviy pedagogik konsepsiyalarda yaqqol namoyon bo‘ladi.

Avvalo, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv (person-centered approach) — bu har bir o‘quvchining ehtiyoji, o‘ziga xos qobiliyatlari va shaxsiy tajribasini e’tiborga olgan holda ta’limni tashkil etishdir. Bunday yondashuvda o‘quvchi tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki uni o‘z faoliyati orqali mustaqil ravishda o‘zlashtiruvchi subyekt sifatida qaraladi.

Konstruktivistik yondashuv bu g‘oyani yanada chuqurlashtirib, bilim o‘qituvchi tomonidan tayyor holda berilmasligini, balki o‘quvchining individual tajribasi va faol o‘zaro ta’siri orqali shakllanishini ta’kidlaydi. Bu yondashuvda o‘rganish — bu “qurilish” (construction) jarayoni bo‘lib, o‘quvchi o‘z bilimini mazmunli, kontekstga bog‘langan va amaliyotda qo‘llashga yaroqli holatda yaratadi.

Zamonaviy ta’limda keng tarqalgan yondashuvlardan biri bu kompetensiyaviy yondashuvdir. U o‘quvchidan nafaqat nazariy bilimlarni egallashni, balki ularni amaliy vaziyatlarda to‘g‘ri qo‘llay olishni, ya’ni malaka va ko‘nikmaga aylantirishni talab qiladi. Shuning uchun bu yondashuvda kasbiy, ijtimoiy va madaniy kompetensiyalar alohida ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, reflektiv ta’lim konsepsiyasi ham muhim o‘rin tutadi. Refleksiya — bu o‘quvchining o‘z o‘quv faoliyatini tahlil qilishi, xatolaridan xulosa chiqarishi va keyingi bosqichlarda o‘zini takomillashtira olishidir. Reflektiv yondashuv orqali ta’limda chuqur anglash va ongli o‘rganishga erishiladi.

Yana bir dolzarb yondashuv — bu ko‘p darajali o‘qitish (differensial yondashuv) bo‘lib, u har bir o‘quvchining bilim saviyasi, qobiliyati va o‘rganish sur’atini inobatga olgan holda moslashtirilgan dars jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi.

Integratsiyalashgan ta’lim tizimi esa fanlararo bog‘liqlikni ta’minlab, o‘quvchilarga bilimni parchalanmagan, yaxlit tizim sifatida idrok qilishga yordam beradi. Bu yondashuv real hayotdagi muammolarni hal qilishda kompleks yondashuvni shakllantiradi.

Umuman olganda, zamonaviy pedagogik yondashuvlar o‘quvchining mustaqil fikrlashiga, tanqidiy va kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday yondashuvlar orqali ta’lim jarayoni faqat bilim olish emas, balki ongli, faol va ijtimoiy mas’uliyatli shaxsni shakllantirish vositasiga aylanadi.

Integratsiyalashgan yondashuv: Nazariy asoslar

Bugungi ta’lim tizimida klassik va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni integratsiyalash zarurati kundan-kunga ortib bormoqda. Bu, aslida, avvalgi pedagogik merosni zamonaviy ta’lim talablariga mos holda yangicha talqin qilish, uning g‘oyaviy va amaliy asoslarini hozirgi o‘quv jarayoniga uyg‘unlashtirishdir.

Klassik pedagogika vakillari tomonidan ilgari surilgan fundamental tamoyillar bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan, aksincha, ularni zamonaviy

yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirish orqali yanada samarali ta’lim strategiyalarini ishlab chiqish mumkin bo‘lmoqda.

Masalan, Jon Deweyning faoliyatga asoslangan yondashuvi (learning by doing) zamonaviy ta’limda keng qo‘llanilayotgan kompetensiyaviy yondashuv bilan uzviy bog‘liq. Dewey fikricha, o‘quvchi bilimni faol ishtirok, amaliyot va tajriba orqali egallashi kerak. Bu g‘oya hozirgi zamon ta’limida o‘quvchilarning real muammolarni hal qilishga yo‘naltirilgan, interaktiv va kasbiy faoliyatga yaqinlashtirilgan topshiriqlarni bajarish orqali kompetensiyalarni shakllantirish bilan o‘z aksini topmoqda.

Yana bir misol — Anton S. Makarenkoning jamoaviy tarbiya va ijtimoiy faollikka urg‘u beruvchi pedagogik qarashlari hozirda keng tarqalgan loyiha asosida o‘qitish, kooperativ ta’lim va jamoaviy o‘rganish strategiyalari bilan bir yo‘nalishda harakat qilmoqda. Har bir talaba o‘z jamoasi bilan maqsadli faoliyatga jalb etiladi, bu esa uning ijtimoiy mas’uliyati, liderlik qobiliyati va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, Lev S. Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan “yaqin rivojlanish zonasi” (ZPD) konsepsiyasi zamonaviy konstruktivistik yondashuvlar bilan uyg‘unlashadi. ZPD — bu o‘quvchi mustaqil bajara olmaydigan, lekin malakali yordam orqali uddalay oladigan faoliyat sohasi. Bugungi ta’limda bu tushuncha “scaffolding” (bosqichma-bosqich yordam) strategiyasi orqali amalga oshirilib, o‘quvchilarga o‘z bilimlarini kengaytirish va chuqurlashtirish imkonini yaratadi.

Integratsiyalashgan yondashuv aynan shu jihati bilan ahamiyatlidir — u tarixiy pedagogik merosni inkor etmasdan, uni hozirgi ehtiyojlar bilan uyg‘unlashtiradi. Natijada, ta’lim tizimi ko‘p qirrali, moslashuvchan va hayotga yaqinlashgan bo‘ladi. U bir vaqtning o‘zida ham ilmiy asoslangan, ham zamon talabi bilan bog‘langan, ham o‘quvchi shaxsiga yo‘naltirilgan bo‘ladi.

Shu bois, integratsiyalashgan yondashuv nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy-pedagogik faoliyatda ham o‘zining yuqori samaradorligini ko‘rsatmoqda. Bu yondashuv orqali o‘qituvchi o‘z faoliyatida turli pedagogik maktablar tajribasidan oqilona foydalanish, har bir o‘quvchi ehtiyojini hisobga olgan holda mos usul va texnologiyani tanlash imkoniga ega bo‘ladi.

Xulosa va takliflar

Klassik pedagogik yondashuvlarning zamonaviy talablarga integratsiyasi pedagogika fanini yangilash va boyitishda muhim qadamdir. Ta’lim jarayonida klassik g‘oyalarga tayangan holda zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash natijasida o‘quvchilarning ijodkorligi, mustaqil fikrlashi, jamoada ishlashi va mas’uliyat hissi rivojlanadi. Maqolada ilgari surilgan nazariy asoslar asosida yangi integratsiyalashgan pedagogik modellar ishlab chiqish zarur deb hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rousseau J.J. Emil yoki tarbiya haqida. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2012.
2. Pestalozzi I.G. Yozuv va o‘qitish usullari. – M., 1985.
3. Ushinskiy K.D. Pedagogik asarlar. – M.: Pedagogika, 1990.
4. Makarenko A.S. Pedagogik poema. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
5. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916.
6. Vygotsky L.S. Pedagogik psixologiya. – T.: Fan, 1993.
7. Bruner J. The Process of Education. – Harvard University Press, 1960.
8. Mavlonova R.A. va boshqalar. Umumiy pedagogika. – T.: 2018.
9. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – T.: 2017.
10. Shodmonqulova N. Pedagogika. – T.: 2020.

